

SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FAKULTETSKANSLIET

PM

Datum: 2016-06-03 Dnr: VR 2016/30 Mottagare: Kulturdepartementet Handläggare: Stephan Nylinder

Remissvar till Betänkande av 2014 års demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande

Uppdraget till 2014 års demokratiutredning var att utreda hur engagemanget inom den representativa demokratin kan öka och breddas och hur individens möjligheter till delaktighet i och inflytande över det politiska beslutsfattandet mellan de allmänna valen kan stärkas. Utredningen ska undersöka och beskriva samhällsförändringar som kan påverka individers demokratiska delaktighet. Ett särskilt fokus läggs vid delaktighet och inflytande mellan valen, och rör främst påverkan i rollen som förtroendevald respektive som enskild individ eller tillsammans med andra. Utredningen ska enligt direktivet belysa frågor om representation och om de förtroendevalda avspeglar befolkningssammansättningen avseende kön, socio-ekonomisk bakgrund, ålder och funktionsförmåga. Ett särskilt fokus ska läggas kring ungas delaktighet. Utredningens arbete redovisas i betänkandet "Låt fler forma framtiden!" (SOU 2016:5) på vilket Göteborgs universitet inbjudits att lämna ett remissvar.

Göteborgs universitets remissvar inleds med några reflektioner och kommentarer till utredningen i helhet för att därefter närmare kommentera några av de mer konkreta förslag som utredningen presenterar.

Betydelse av samhällsvetenskaplig forskning om demokrati

Betänkandet från Demokratiutredningen "Låt fler forma framtiden!" (SOU2016:5) är en gedigen genomgång av den svenska demokratin tillstånd och utmaningar, och presenterar med god underbyggnad i aktuell forskning och tidigare erfarenheter en rad förslag och rekommendationer till hur demokratin kan förstärkas ytterligare.

En första reflektion är att utredningen tydligt visar betydelsen av samhällsvetenskaplig forskning om demokrati. Som underlag har bland annat sexton forskarrapporter genomförts på uppdrag av utredningen, vilka finns publicerade i en forskarantologi (SOU 2015:96). Därtill har utredning haft ett stort antal seminarier och möten med forskare, samt tagit fasta på forskningsresultat i utformandet av betänkandet. Göteborgs universitet vill därför understryka att utan en kontinuerlig och stark forskning kring demokrati och samhällsfrågor hade detta inte varit möjligt. Göteborgs universitet är i linje med detta positiva till förslaget om att rikta ett särskilt forskningsanslag till en ny forskarstyrd maktutredning. Vi vill emellertid också betona att långa tidsserier och kontinuerliga mätningar av politisk aktivitet och engagemang liksom av partier och folkvalda är av stor relevans för att kunna

beskriva och förstå samhällsutvecklingen avseende demokrati och inflytande, och att det därför måste finnas resurser för denna typ av samhällsrelevant forskning även vid sidan av riktade satsningar.

Socio-ekonomisk jämlikhet

Utredningens fokus på jämställdhet mellan könen, på unga och på funktionshindrade innebär att flera av de åtgärder som föreslås endast i begränsad utsträckning kan antas motverka de problem den svenska demokratin står inför avseende medborgarnas delaktighet och möjligheter till inflytande. I problembeskrivningen avseende ojämlikhet i såväl politiskt engagemang och deltagande som bland de förtroendevalda pekas på att den socio-ekonomiska ojämlikheten är stor, då exempelvis lågutbildade och personer från mindre bemedlade områden är underrepresenterade och att dessa skillnader tenderar att öka. Däremot har det skett en positiv utveckling avseende jämställdhet mellan kvinnor och män inom många områden, och i vissa fall även en förstärkt representation av unga och även funktionshindrade. Trots detta redogörs för könsskillnader eller åldersskillnader i mycket högre utsträckning än exempelvis skillnader mellan låg- och högutbildade. Detta leder till att de socio-ekonomiska skillnader som inledningsvis utpekades som oroande inte synliggörs i de mer utvecklade resonemangen. Bland de rekommendationer och förslag till åtgärder som framförs läggs fokus vid åtgärder för att förstärka kvinnors, ungas och funktionshindrades delaktighet och representation, snarare än av lågutbildade eller personer bosatta i mindre bemedlade områden. Även om representativitetsfrågor främst kan hänföras till de politiska partierna, torde flera av förslagen och rekommendationer som framförs kunnat problematiseras tydligare utifrån ett socio-ekonomiskt jämlikhetsperspektiv. Detta är inte minst viktigt i direktiv till de uppföljningar och utvärderingar av den bland annat sociala representativitet som föreslås. Sannolikt kan detta något skeva fokus förklaras av att de socio-ekonomiska skevheter i demokratiskt deltagande och representation inte främst kan åtgärdas med en ökad och förenklad tillgänglighet eller kvotering, utan hänförs till de politiska partierna. Vidare aktualiserar frågan om ojämlikhet i politiskt engagemang och representation inte bara politikens form utan även dess innehåll. Mot denna bakgrund ses förslaget att tillsätta en maktutredning som komplement till denna demokratiutredning som mycket välgrundat och angeläget.

Mötesplatser, kommunikation och transparens

Ett genomgående drag i de förslag och rekommendationer som presenteras pekar på åtgärder som syftar till att säkerställa mötesplatser och kommunikation såväl horisontellt (mellan olika medborgare och grupper) som vertikalt (mellan medborgarna och de folkvalda). I dessa rekommendationer finns en tydlig strävan efter att utnyttja internet på olika sätt, bland annat genom att utforma verktyg för e-förvaltning och att skapa en nationell webbplats för namninsamlingar, liksom att säkerställa transparens och informations spridning avseende politiska processer. Dessa rekommendationer är välkomna, då den snabba övergången till internet som den kanske främsta kommunikationskanalen ännu inte riktigt återspeglats i den svenska demokratins arbetssätt. Men det är också väsentligt att utredningen på flera punkter också pekar på vikten av fysiska mötesplatser och att medborgarna liksom det civila samhällets föreningar och organisationer har tillgång till lokaler för olika typer av möten och aktiviteter.

De politiska partierna

Utredningen pekar på de politiska partiernas centrala roll som länk mellan medborgare och beslutsfattare, och de problem partierna har idag. Även om det konstateras att partierna över lag inte befinner sig i kris har partierna i många fall problem att rekrytera medlemmar till olika poster. Medlemstalen för framförallt de traditionella partierna betydligt svagare idag än för några decennier

sedan, De nya partierna har ökande medlemstal, i flera fall även inom ungdomsorganisationerna. Bland partiaktiva finns i många fall en bristande social representativitet, och tilltron till de politiska partierna är inte stark. De politiska partiernas roll ligger i huvudsak utanför utredningens uppdrag, men det ges ändå vissa rekommendationer till partierna att förstärka sitt rekryterings- och mobiliseringsarbete. Det kan noteras att de politiska partiernas roll inte berörs i anslutning till utredningens förslag till stärkande av det civila samhället och olika former av att förstärka möjligheter till medborgardialoger och folkmotioner.

Media och andra informationskanaler

Utredningen ger inga förslag eller rekommendationer avseende hur informationsförmedlingens demokratiska betydelse kan värnas. Då information om och kunskap rörande aktuella politiska frågor i hög utsträckning förmedlas via media kan ojämlikhet i nyhetskonsumtion antas vara en källa till ojämlikhet avseende delaktighet. Det breddade utbudet avseende informationskanaler innebär inte bara att tillgång till information och nyheter ökat, utan också att möjligheterna att välja bort rapportering ökat. Utredningen presenterar inga förslag att komma tillrätta med detta. Utredningen pekar på betydelsen av att utbildningsväsendet förstärker kompetens i källkritik och kritiskt tänkande, men detta är sannolikt inte tillräckligt då problemet med selektion eller bort-selektion inte enbart är förknippat med ålder.

Det civila samhället och kommunikationskanaler

Utredningen presenterar en rad förslag om att värna och stärka det civila samhällets organisationer då det ses som väsentligt såväl i att samla och företräda olika gruppers intressen som att främja demokratisk kompetens och kunskap. Utredningen pekar också på behov av förenklade kommunikationsvägar och samrådsförfaranden mellan det civila samhället och de folkvalda på olika nivåer. Detta är positivt, samtidigt som det finns en risk att särintressen hamnar före allmänintressen liksom att redan röststarka grupper ges ytterligare kanaler för påverkan.

Den lokala demokratin

I betänkandet pekas att kommunfullmäktigeförsamlingarna bör stärkas i relation till kommunstyrelse och kommunala bolag för att något balansera den professionalisering som skett även av den lokala politiken. Detta är väsentligt för den lokala demokratin, och inte minst förslag om att se över utnämningar i bolagsstyrelser och andra kommunala styrorgan utifrån ett jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv är välkommet.

Folkmotion

Det mest konkreta förslaget i utredningen är införa en s.k. folkmotion till riksdag, kommun- och landstingsfullmäktige. Motiveringen är att detta skall vitalisera demokratin och de enskilda medborgarnas inflytande över beslutsfattandet mellan valen. På lokal nivå har motsvarande möjligheter i princip funnits i och med medborgarförslag.

Införande av folkmotion är förvisso vällovt, men bör beaktas i relation till de politiska partiernas svårigheter med att rekrytera och aktivera medlemmar då de innebär en möjlig påverkanskanal vid sidan av partierna och kan komma att underminera partierna. Vidare har den tidigare forskningen kring utökade påverkansmöjligheter pekat på att de riskerar ytterligare förstärka de individer och grupper som redan är aktiva och utnyttjar sina påverkansmöjligheter ytterligare kanaler för påverkan,

snarare än att mobilisera tidigare inaktiva medborgare. En ytterligare farhåga är att om inte folkmotioner leder till resultat kan det väckas diskussioner om ”skendemokrati” vilket skett i vissa tidigare fall. Uppföljning av hur folkmotionerna behandlas och bemöts är därför av stor vikt.

Försök med sänkt rösträttsålder

Ett annat konkret förslag är att inleda en försöksverksamhet med rösträtt från 16 år i 2018 och 2022 års kommunalval. Detta är vällovligt men bör följas upp på såväl kort som lång sikt. Det är också betydelsefullt att eftersträva att försökskommunerna för detta är så representativa som möjligt för hela landet för att kunna utvärdera det allmänna värdet i en sådan reform.

Utbildningsväsendets roll för demokratin

Utredningen pekar på den centrala roll utbildningsväsendet har för såväl forandet av demokratiska värderingar som källkritik och analysförmåga. Utredningen pekar också på att undervisningen bör förstärkas avseende praktiska kunskaper i sådant som lokalt och nationellt beslutsfattande och föreningsteknik. Göteborgs universitet instämmer i detta och ser detta även som ett väsentligt inslag i lärarutbildningen. Dock vill vi framföra att grunden för detta bör finnas på tidigare nivåer i utbildningssystemet, inte minst då de grupper som i högst utsträckning är underrepresenterade bland de aktiva i demokratiska organ också är underrepresenterade bland studenter inom högre utbildning. Det är också av stor betydelse att utbildning avseende demokrati och praktiskt påverkansarbete inte endast ses som en angelägenhet för ungdomsskolan. Vuxenutbildning och utbildning inom olika bildningsförbund har tidigare setts som väsentliga för den svenska demokratins utveckling. Denna typ av folkbildning skulle sannolikt kunna ha betydelse även idag, inte minst för olika mer resurssvaga grupper. Folkbildning berörs dock inte i utredningen, vilket därför kan ses som en brist.

Avseende högskolans roll som arena för föreningsengagemang instämmer vi i princip. När det gäller direkt studie- eller studentrelaterade föreningar är i allmänhet samarbetet gott och oproblematiskt, Dock kan det ofta bli gränsdragningsfrågor avseende opartiskhet etc. när det gäller att upplåta universitetslokaler för externa föreningar eller för politiska partier. Även säkerhetsfrågor bör beaktas. Avseende detta ser vi gärna tydligare riktlinjer i högskoleförordningen.

Avslutande kommentar

Göteborgs universitet bedömer betänkandet ”Låt fler forma framtiden!” som gediget och välbalanserat. Utredningen pekar på problem och brister på en rad områden i den svenska demokratin, och presenterar väl övervägda och motiverade förslag och rekommendationer där man så bedömer möjligt, samtidigt som den pekar på den komplexitet som frågorna rymmer. Vi har i vårt remissvar pekat på några områden där kanske rekommendationer och förslag kunnat gå längre, men är i huvudsak positiva till betänkandet.

Utredningens arbete har präglats av analyser och förslag väl grundade i aktuell forskning. Det visar på betydelsen av samhällsvetenskaplig forskning för vår kunskap om demokratins tillstånd likväl som vad som kan göras för att ytterligare stärka den. Vi vill därför poängtera betydelsen av att resurser finns för denna typ av forskning inte bara i termer av särskilda satsningar utan också kontinuerligt för ett för att kunna studera förhållanden under längre tidsspann. Vi ser också mycket positivt på förslaget att tillsätta en maktutredning för att studera inte bara demokratins ”input-sida” utan också vad som kommer ut i termer av faktisk politik, då medborgarnas politiska engagemang och förtroende inte endast hänger samman med politikens former utan även dess innehåll. Vi vill understryka betydelsen

av att en sådan maktutredning genomförs som ett fristående och oberoende forskningsuppdrag, och att den ges tillräckliga resurser för att kunna belysa maktförhållanden ur många olika perspektiv.

Göteborgs universitet instämmer också i utredningens slutsatser om betydelsen av utbildning i demokratins funktionssätt, i källkritik och i analytiskt tänkande på alla nivåer i utbildningssystemet. Vi vill dock peka på att även folkbildning och vuxenutbildning bör beaktas i detta sammanhang, för att motverka den ojämlikhet i demokratiskt engagemang som finns mellan individer med olika utbildningsnivåer.

I detta ärende har Professor Marie Oskarsson, Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, skrivit betänkandet. Stephan Nylinder, handläggare vid Samhällsvetenskapliga fakultetskansliet vid Göteborgs universitet, har varit föredragande.